

Yksi verkko, kaksi utopiaa

Ennen internetin kehittymistä teknisesti niin pitkälle, että mikä tahansa nettisivusto saattoi olla interaktiivinen, kyberavaruudessa oli hyvin vähän keskusteluryhmiä. Yksi tärkeimmistä interaktiivisista yhteisöistä oli USENET-verkko, joka ei ollut minkään valtion eikä yrityksen omistuksessa vaan se oli käyttäjiensä ylläpitämä. USENET on sosiaalisen median prototyyppi ja ensimmäinen virtuaaliyhteisö. Tämän viestintäjärjestelmän käyttäjien välinen keskustelu tapahtui sähköpostiviestejä muistuttavien tekstiviestien avulla. Käytännössä keskusteluryhmittä olivat erilaisten ryhmien postituslistoja, joiden avulla käyttäjät pystyivät jakamaan omia julkaisujaan. Käyttäjien mukaan näiden keskusteluryhmien ansiosta netistä oli tullut ”paikka, jossa tapahtuu tärkeitä asioita”.

Keskusteluryhmissä haettiin yhdessä vastauksia erilaisiin ongelmiin, olipa sitten kyseessä ohjelmavirheen korjaus, matkavinkit tai lasten kasvatusta. Ensimmäisten virtuaaliyhteisöjen jäsenten sosiaalinen samankaltaisuus ja virtuaaliyhteisöllisyyden tunne ovat tarjonneet vahvan kasvualustan erilaisille utopioille, ennen kaikkea yhteiskunnallis-poliittisille utopioille. Virtuaaliyhteisöjen tutkimuksen pioneeri Michael Hauben on sanonut: ”nykyään on mahdollista julkaista jokainen toimitukseen saapunut kirje. USENET on julkinen verkko, eikä sitä sensuroida juuri ollenkaan. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että kuka tahansa voi kirjoittaa viestin ja lukea muiden viestejä”. Haubenin mukaan tämän verkon käyttäjien tasavertaisuus ja mahdollisuus julkaista voidaan nähdä suoran demokratian ihanteen toteutumisenä.

Internet tuli Venäjälle 1990-luvun alussa, eli kymmenen vuotta myöhemmin kuin Yhdysvaltoihin. USENETiin pääsivät ensimmäisinä Neuvostoliitossa tutkimuskeskus Kurtšatov-instituutin ohjelmoijat. Maailmanlaajuisen verkkoyhteisön jäsenillä oli paljon kysyttävää rautaesiripun takana eläviltä ihmisiltä. Neuvostokansalaiset joutuivat vastaamaan länsimaalaisten ajankohtaisina pitämiin kysymyksiin, jotka koskivat demokraattisia arvoja, ihmisoikeuksia, syrjintää ja totalitarismia. Kahden maailman virtuaalitapaaminen ei kuitenkaan kestänyt kauan. Syynä olivat venäjänkielisten käyttäjien USENETiin nopeasti luomat omat ryhmät ja myöhemmin syntyneet www-sivustojen foorumit ja vieraskirjat. Edellä mainitut ovat johtaneet venäjänkielisen internetin eli niin kutsutun Runetin syntymiseen.

Millä ensimmäiset käyttäjät täyttivät Runetin tyhjyyden? Huomattava osa sisällöstä liittyi kirjallisuuteen, ja sisältöä luotiin esimerkiksi interaktiivisissa verkkohankkeissa. Osa sivustoista tarjosi mahdollisuuden *julkaista omia* tekstejä. Runetissa oli myös kilpailuja, verkkokirjastoja ja runokokoelmia. Venäläiset pitivät itseään pioneereina kuten amerikkalaisetkin aikoinaan. Internet pysyi pitkään ihmeellisenä paikkana, johon pääsivät vain harvat.

Uuden verkkoyhteisön sisällä käynnistyi kiivas keskustelu siitä, mitä verkkokirjallisuus oikeastaan on ja mikä on sen merkitys venäläiselle kulttuurille. Keskustelu siirtyi jatkuvasti yhdeltä keskustelupalstalta toiselle. *Novyi mir* -lehdessä julkaistiin otteita keskusteluista, ja sitä oli mahdollista seurata myös sähköisten lehtikatsausten avulla. Kirjallisuuskeskustelua varten oli jopa omia nettisivustoja, kuten *Setevaja slovesnost* -sivusto.

Internetin pioneerien mukaan internet mahdollisti luovan työn tekemisen. Ideologisesta valvonnasta ja kaupallisuudesta vapaana Runet on jatkanut venäläisen kirjallisuuden parhaita perinteitä. Voi jopa sanoa, että venäläisen kulttuurin ihannetilanne on toteutunut Runetissa. Kirjallisuudentutkijan, kulttuurintutkijan ja internetaktivistin Mihail Epsteinin mukaan sitä mukaa kuin Venäjä ottaa internetin teknisesti haltuunsa, se kääntää internetiin liittyviä termejä älymystön kielelle ja samalla löytää virtuaalimaailmasta paljon yhteistä oman kulttuurinsa perinteiden kanssa. Tällaisia elementtejä ovat esimerkiksi virtuaalinen henkinen yhteenkuuluvuus, väheksyvä suhtautuminen yksityiseen omaisuuteen ja erikoisosaamiseen, metafyyminen ryyppääminen ja nomadismi, synkkä metsä, laaja aro jne. Venäläiset perinteet saavat uuden mahdollisuuden sosiaalisissa verkostoissa. Kirjallisuuskeskeisyys on yhä voimissaan päinvastaisista ennusteista huolimatta.

Michael Haubenille oli tärkeää, että nykyään jokainen toimitukseen saapunut kirje julkaistaan, kun taas Runetin käyttäjille on tärkeää, että kuka tahansa voi itse toimia toimittajana ja julkaisijana. Ensi näkemältä ero on valtava: toinen utopia koskee osallistumista yhteiskunnallisten asioiden käsittelyyn, kun taas toinen koskee ilmaisunvapautta. Näillä utopioilla on myös paljon yhteistä, kuten ideat mielipiteen vapaudesta ja kuulluksi tulemisesta. On kuitenkin huomattava, että venäläinen utopia välttää politiikkaa. Myöhäissosialismin ja perestroikan poliittisesta diskurssista kärsineet venäläisen internetin käyttäjät eivät pystyneet puhumaan vakavasti politiikasta, kun taas viranomaiset ja valtakunnalliset tv-kanavat saivat tämän alueen haltuunsa. Runetissa ei ollut valtaa eikä hierarkiaa. Kirjallisuus, jolla on kyky olla epäpoliittinen vaikeinakin aikoina, sopi verkkoon täydellisesti: yhtäältä se loi ihmisille tunteen osallistumisesta ja toisaalta se toimi vastapainona yhteiskunnallis-poliittiselle lialle ja valheelle. Mahdottomasta on tullut mahdollista, ainakin vähäksi aikaa.

Venäjältä suomentanut Margarita Gavrilova

Natalia Konradova

Kirjoittaja toimii tutkijana Szondi-instituutissa Freie Universitätissä Berliinissä, missä hän tutkii Venäjän internetin varhaista historiaa.